

Maciej Grochowski

Instytut Języka Polskiego PAN

Halina Kurkowska

1. Biogram

Urodziła się jako Maria Halina Kwiatkowska (pierwszego imienia nie używała) 3 maja 1922 roku w Radomiu w rodzinie nauczycielskiej, zmarła 22 września 1983 roku w Warszawie, po długiej i ciężkiej chorobie. Po ukończeniu gimnazjum Tytusa Chałubińskiego w Radomiu (1939) studiowała w okresie okupacji na tajnym UW, uzyskując tytuł magistra (1945). Po studiach została zatrudniona w Katedrze Języka Polskiego UW, gdzie pracowała (po reorganizacji, od 1975 w Instytucie Języka Polskiego) do końca życia. W 1949 uzyskała stopień doktora, na podstawie rozprawy „Budowa słowotwórcza przymiotników polskich” (promotorem był Witold Doroszewski), w 1954 roku została mianowana docentem, w 1973 nadano jej tytuł profesora nadzwyczajnego. Kierowała Zakładem Stylistyki i Kultury Języka Polskiego zarówno na Wydziale Filologicznym, jak i na Wydziale Dziennikarstwa (który współorganizowała). Była prodziekanem Wydziału Dziennikarstwa (1954–1956) i Wydziału Filologicznego (1962–1964); przez wiele lat kierowała studium podyplomowym dla nauczycieli polonistów. Była członkiem PTJ, Komitetu Językoznawstwa PAN, wiceprzewodniczącą Komitetu Głównego Olimpiady Literatury i Języka Polskiego. Popularyzowała wiedzę językoznawczą wśród nauczycieli, dziennikarzy, tłumaczy, aktorów i wydawców.

Represjonowana w latach 70. XX wieku (usunięta z komitetu redakcyjnego „Poradnika Językowego”). Człowiek wielkiego umysłu i serca, obrońca pokrzywdzonych i upokorzonych; szanowana za nonkonformizm, prawość i tolerancję.

2. Poglądy na język i językoznawstwo, zakres badań

H.K. była strukturalistką, jej poglądy na językoznawstwo ukształtowały się pod wpływem rosyjskiego formalizmu (G. Winokura), klasyków polskiego strukturalizmu, J. Kuryłowicza i L. Zawadowskiego, oraz szkoły praskiej (m.in. M. Dokulila). Prowadziła badania w zakresie stylistyki, socjolingwistyki, leksykologii i leksykografii, kultury języka i słowotwórstwa.

H.K. jest autorką pierwszej w językoznawstwie polskim monografii dotyczącej słowotwórstwa przymiotników (1954), ukształtowanej metodologicznie przez logiczno-syntaktyczną

koncepcję słowotwórstwa W. Doroszewskiego. W monografii tej połączone jest podejście opisowe z historycznym, a nawet etymologicznym. Neologizmy słowotwórcze należące do różnych części mowy omawia H.K. nieco później w ujęciu popularnym (1956). Kilka artykułów teoretycznych, w tym dwa zespolone (1961, 1963), H.K. poświęciła leksykologii i semantyce leksykalnej (1965, 1975). W pracach leksykologicznych, reprezentujących metodologię strukturalną, koncentrowała się na polisemii i leksykalnych środkach stylistycznych, m.in. na neologizmach (w poezji Leśmiana). Jako pierwsza w Polsce zbudowała, pod wpływem E. Coseriu, teorię kultury języka, propagując ideę rozwarstwienia normy językowej i postulując włączenie sprawności językowej i etyki słowa do zakresu kultury języka. Liczne artykuły poświęciła językowi pisarzy polskich XIX i XX wieku, Orzeszkowej, Prusa, Sienkiewicza, Żeromskiego, Iwaszkiewicza, analizując składnię, leksykę i styl tekstów literackich. Bliskie były H.K. związki między językiem a społeczeństwem, dlatego też badała w utworach m.in. warstwy leksykalne motywowane środowiskowo, regionalnie i kulturowo.

Przełożyła i udostępniła polskiemu czytelnikowi (wspólnie z A. Weinsbergiem) dziesięć prac klasyków strukturalizmu.

Wykaz publikacji H.K. jest zamieszczony w „Pracach Filologicznych”, t. 33 (1986), 25–33.

Uczniowie: Jerzy Bralczyk, Hanna Jadacka, Andrzej Markowski, Zygmunt Saloni.

Najważniejsze publikacje

H.K. 1954. *Budowa słowotwórcza przymiotników polskich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

H.K. 1956. *O nowym słownictwie polskim*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

H.K., i S. Skorupka. 1959. *Stylistyka polska. Zarys*, wyd. 1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. [H.K. napisała cz. I „Elementy stylu” z wyjątkiem rozdziałów o eufonii, onomatopei, wartości stylistycznej form fleksyjnych i części mowy oraz metaforyce, a także rozdziały o archaizacji i dialektyzacji z cz. II „Główne odmiany stylowe języka polskiego”].

H.K., D. Buttler, T. Iglíkowska, i in. 1961. „Polskie terminy z zakresu leksykologii i leksykografii”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 20: 147–162.

H.K., D. Buttler, T. Iglíkowska, i in. 1963. „Polska terminologia semantyczna”. W *Slavjanska lingvistična terminologija*. Sofia: 103–112.

H.K., i T. Iglíkowska. 1963. *Mały słownik frazeologiczny. Zeszyt próbny*. Warszawa: Wydawnictwo UW.

H.K. 1965. „O typach zróżnicowania znaczeniowego wyrazów”. *Prace Filologiczne* 18(4): 65–71.

H.K., D. Buttler, i H. Satkiewicz. 1971. *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, wyd. 1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. [H.K. napisała cz. I „Teoretyczne zagadnienia kultury języka”].

H.K., i W. Doroszewski (red.). 1973. *Słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. [H.K. jest autorką licznych haseł problemowych].

H.K. 1975. „O przedmiocie i działach leksykologii”. *Prace Filologiczne* 25: 247–255.

H.K. 1977. „Język współczesnej polskiej eseistyki humanistycznej”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 35: 103–111.

H.K., i A. Weinsberg (red.). 1979. *Językoznawstwo strukturalne. Wybór tekstów*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

- H.K. 1981. „Próba charakterystyki socjolingwistycznej współczesnego języka polskiego”. W *Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień*, red. H.K. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 7–46).
- H.K., D. Buttler, i H. Satkiewicz 1982. *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej*, wyd. 1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe [H.K. napisała „Wprowadzenie”, 7–43].
- H.K. 1991. *Polszczyzna ludzi myślących*, red. H. Jadacka, i A. Markowski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Literatura podmiotowa

- Buttler, D., i H. Satkiewicz. 1986. „Prace naukowe Profesor Haliny Kurkowskiej”. *Prace Filologiczne* 33: 7–18.
- Grzegorzczkova, R. 1985. „Słowotwórcze prace Haliny Kurkowskiej w perspektywie późniejszych badań”. *Poradnik Językowy* 5: 312–317.
- Judycka, I. 1986. „Wspomnienie o śp. Halinie Kurkowskiej”. *Prace Filologiczne* 33: 19–24.
- Kochański, W. 1984. „Śp. Halina Kurkowska (3.V.1922 – 22.IX.1983)”. *Język Polski* 64(5): 321–324.
- Markowski, A. 2014. „O Profesor Halinie Kurkowskiej słów kilka”. W *Znaki pamięci*, red. M. Grochowski, i Z. Zaron. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 65–70.
- Markowski, A. 2017. „O Profesor Halinie Kurkowskiej słów kilka”. W *MY z NICH. Spuścizna językoznawców Uniwersytetu Warszawskiego*, red. Z. Zaron, i Z. Greń. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 109–114.
- Nowicka-Jeżowa, A. 2004. „Profesor Halina Kurkowska”. *Poradnik Językowy* 2: 3–6.
- Poradnik Językowy* 1985, 5: dwanaście artykułów poświęconych pamięci H.K. i jej dorobkowi naukowemu (materiały z sesji na UW, 12.01.1985). *Poradnik Językowy* 2004, 2: osiem referatów wygłoszonych podczas sesji w dwudziestą rocznicę śmierci H.K. *Prace Filologiczne* 33 1986: tom poświęcony pamięci Haliny Kurkowskiej (planowany jako tom z okazji 40-lecia jej pracy naukowej); zawiera 57 artykułów.
- Sękowska, E. 2014. „Metodologia opisu języka pisarzy w ujęciu Haliny Kurkowskiej”. W *Znaki pamięci*, red. M. Grochowski, i Z. Zaron. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 71–76.
- Sękowska, E. 2017. „Metodologia opisu języka pisarzy w ujęciu Haliny Kurkowskiej”. W *MY z NICH. Spuścizna językoznawców Uniwersytetu Warszawskiego*, red. Z. Zaron, i Z. Greń. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 115–121.